

KÖNYVISMERTETÉSEK

Paul Bernal: The Internet, Warts and All. Free Speech, Privacy and Truth

(Cambridge, Cambridge University Press, 2018. 290 oldal,
ISBN: 9781108422215)

Már a kötet címe is felkelti az érdeklődést: hogy kerül egymás mellé korunk legmodernebb kommunikációs technológiája és Oliver Cromwell gyakran idézett mondása? A valódi ok az, hogy a szerző árnyalt, jót-rosszat egyaránt magába foglaló könyvet írt az internetről. A (nem is olyan) rejtett szellemesség a címválasztásban pedig abban érhető tetten, hogy Cromwell e mondása, amelyet portréfestőjének címzett (azt kérve tőle, hogy őt teljes valójában, semmit nem eltakarva, azaz bibircsókokkal együtt fesse meg¹), talán maga is „fake news”. Lehetséges, hogy meg sem történt, vagy nem azzal a festővel, aki a történetben szerepel. Ilyen álhírek ma már tömegesen vannak jelen és elképesztő sebességgel terjednek az interneten. Ebből az is nyilvánvalóvá válik, hogy az internetes kommunikáció nem minden jelensége új, éppen ellenkezőleg: az összes ismerős már eltérő kontextusokban.

Tehát mint az e könyvből is kiderül, (általában) nincs új a nap alatt, csak éppen az emberi kommunikáció és a társadalmi nyilvánosság régi problémái új köntösben jelennek meg az interneten. Igaz ez a *fake news*ra éppúgy, mint a magánszféra- vagy a gyermekvédelem nehézségeire, a gyűlölet és az erőszak terjedésére vagy a kommunikációhoz szükséges kapuőrök szerepére. Szükségtelen mondani, hogy annak dacára, hogy nem új keletű problémákról van szó, mégsem állíthatjuk, hogy kész válaszaink és megoldási javaslataink lennének rájuk az online kommunikáció területén. Ahogyan Bernal elismeri, az interneten mégiscsak van (valami) új a nap alatt. Ilyen például az ingyenes tömeges szólás, az a jelenség, hogy minimális anyagi és erőforrás-befektetéssel bárki részt vehet a nyilvánosságban, véleményt formálhat. Ez értékes hozzájárulás a demokráciához, ugyanakkor nehézségeket is okoz, mert a jogsértések tömegessé válnak, és „trollelok” bukkanhatnak fel.

Két évtizeddel ezelőtt még olyan romantikus elképzelések és remények fűződtek az internethez, hogy az pusztán technológiai sajátosságaiból adódóan demokratizálni fogja a nyilván-

¹ Maev KENNEDY: Cromwell's „Warts and All” Portraitist Gets First Exhibition in 40 Years. *The Guardian*, 2013. november 8., <https://www.theguardian.com/artanddesign/2013/nov/08/cromwell-portraitist-samuel-cooper-exhibition>.

nosságot és a kultúrát. Az internetes kommunikáció számos tekintetben robbanásszerű fejlődést, így a nyilvánosság kiszélesedését hozta magával, de mindez nem felelteti azon nehézségeket, amelyek az új médium következtében alakultak ki.

Bernal könyve a szólásszabadság, a magánélet védelme és az igazság keresése közötti izgalmas interakciókról szól, arról, hogy ezek milyen módon támogatják és erősítik egymást, és hogyan kerülhetnek akár összeütközésbe is, akadályozva egymás érvényre jutását a nyilvános kommunikációban.

Az internet történelmi léptékkal mérve fiatal, de máris megteremtette saját mítoszait. A szerző könyvében az ezekkel való leszámolást célozza, az illúziók szertefoszlását – Cromwell utasításának szellemében. Vegyünk sorra a könyvben tárgyalt mítoszok közül néhányat, és a szerző rájuk adott válaszait!

1. A platformok előszeretettel terjesztik magukról a semlegesség mítoszáét. A Facebook korábban azt hirdette magáról, hogy szolgáltatása nem más, mint egy semleges platform, és nem foglalkozik azzal, hogy a felhasználói mire és hogyan használják.² A platformon folyó beszélgetések növelhetik például a részvételi arányt egy választáson, de a szolgáltatás maga nem befolyásolja a választás eredményét.³ Olyan, mint egy hirdetőtábla, amelyre bárki bármit felírhat vagy kitűzhet. Az elmúlt évek eseményei miatt ez az álláspontja nem tűnik könnyen tarthatónak. Kiderült 2016 tavaszán, hogy a Facebook politikai alapon eltorzítja egyes hírek jelentőségét az ún. Trending Topics szolgáltatásában, hogy némely tartalom jelentősebbnek vagy éppen kevésbé fontosnak tűnjön a felhasználói számára, ráadásul ezt tudatosan, manuális eszközökkel, tehát nem egy esetleg rosszul beállított algoritmus által idézte elő.⁴ A 2016 végi amerikai elnökválasztás után sokan rótták fel a platformnak, hogy nem tett semmit a valótlan hírek terjedésének megakadályozására, és részben ennek tudták be Donald Trump győzelmét és Hillary Clinton vereségét.⁵ Ekkortájt fedezték fel a Macedóniában működő „fake news gyárat”,⁶ majd ezt követték az orosz titkosszolgálati beavatkozásról szóló hírek és a mai napig tartó hivatalos vizsgálatok.⁷

E vádakokat – nem is említve a 2018-as Cambridge Analytica ügyet, amely a felhasználók személyes adatainak védelméről folytatott vitát is érintette⁸ – a Facebook már nem háríthatta el

² Nicholas THOMPSON – Fred VOGELSTEIN: Inside the Two Years That Shook Facebook – And the World. *Wired*, 2018. február 12., <https://www.wired.com/story/inside-facebook-mark-zuckerberg-2-years-of-hell>.

³ Alexis C. MADRIGAL: The False Dream of a Neutral Facebook. *The Atlantic*, 2017. szeptember 28., <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2017/09/the-false-dream-of-a-neutral-facebook/541404>.

⁴ Sam THIELMAN: Facebook News Selection is in Hands of Editors Not Algorithms, Documents Show. *The Guardian*, 2016. május 12., <https://www.theguardian.com/technology/2016/may/12/facebook-trending-news-leaked-documents-editor-guidelines>

⁵ Antonio G. MARTÍNEZ: How Trump Conquered Facebook – Without Russian Ads. *Wired*, 2018. február 18., <https://www.wired.com/story/how-trump-conquered-facebook-without-russian-ads>.

⁶ Samanth SUBRAMANIAN: Welcome to Veles, Macedonia, Fake News Factory to the World. *Wired*, 2017. február 15., <https://www.wired.com/2017/02/veles-macedonia-fake-news>.

⁷ Sheera FRENKEL – Katie BENNER: To Stir Discord in 2016, Russians Turned Most Often to Facebook. *The New York Times*, 2018. február 17., <https://www.nytimes.com/2018/02/17/technology/indictment-russian-tech-facebook.html>.

⁸ L. Cambridge Analytica Files. *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/news/series/cambridge-analytica-files>

azzal, hogy nem felelős a felhasználóiért, és nem maradhatott semleges. A platform 2018-ra eljutott odáig, hogy a médiához és a kiadókhoz hasonlóan felelősséggel tartozik a nyilvánosság-nak a demokrácia állapotáért.⁹ Más kérdés, hogy ha egyáltalán lehetséges, miként oldható meg az ilyen jellegű problémák sora, ha egyszer a platform úgy van tervezve, hogy minden állítást, legyen az akár hamis is, gyorsan közvetíthesse a széles közönségnek.

Itt kell megjegyezni, hogy a Facebook már 2016 előtt sem volt semleges platform. Algoritmusai minden egyes felhasználója számára személyre szabott hírfolyamot hoznak létre, amelyet a felhasználók beállíthatnak, de teljes egészében nem ellenőrizhetnek. A hírfolyam beállításai természetesen a platform gazdasági érdekeit szolgálják, amelyek legitimek, de aligha segítik elő a semlegességét. Ráadásul e beállításokat akár a politikai manipuláció érdekében is meg lehet változtatni.

2. Bernal leszámol azzal a mítosszal is, hogy a szólásszabadság (illetve az online platformok által hivatkozott szólásszabadság) korlátozása eredendően rossz. A szabadság keretek közé szorítása a demokratikus államokban a mások jogainak védelmét célozza, így teremtve egyensúlyt a versengő jogok és érdekek között. A szerző erre a „feledtetéshez való jog” kézenfekvő példáját hozza¹⁰ – kezdetben ugyan aggodalmat keltett, de végül hozzájárult a keresőmotorok és a felhasználók közötti kiegyensúlyozott viszony megteremtéséhez.

Bernal könyve bemutatja, hogy a nagy online platformszolgáltatók és a szabályozásukért felelős állam kapcsolatát furcsa kettősség jellemzi. Miközben az európai államok – az Ekerv. irányelve¹¹ vagy saját törvényeiken keresztül – igyekeznek rászorítani e szolgáltatókat arra, hogy bizonyos, pl. a terrorizmust támogató, rasszista, gyermekekre veszélyes, szerzői, személyiségi jogokat vagy a személyes adatokhoz való jogot sértő tartalmakat töröljenek szolgáltatásaikból, ezek jogsértő jellegének megítélését első körben magukra a szolgáltatókra testálják. Így lényegében magánkezekbe „szervezik ki” az állam (a bíróságok) jogalkalmazási monopóliumát. Eközben az érintett szolgáltatók a maguk alkotta szabályzatainak – pl. a Facebook a saját Community Standardsének – megfelelően szintén szelektálnak a tartalmak között. Ők döntenek el, hogy mit értenek gyűlölködés alatt, mit tekintenek erkölcstelennek, mit tesznek az álhírekkel szemben, és milyen reklámokat fogadnak be. Ezzel lényegében egy privát pszeudojogrendszert működtetnek, amely jelentős hatást gyakorol a szólásszabadság érvényesülésére.

3. Bernal szerint talán az egyik legveszélyesebb az a mítosz, hogy a magánszféra nem fokozottan védendő érték, az emberek megfigyelését pedig az állami hatóságok féken tartása érdekében kell szabályozás alá vonni. A nagy online kapuőrök felhasználóik (sőt, reménybeli leendő felhasználóik) megfigyelésére, a róluk gyűjtött adatokra alapozzák üzleti modelljüket, miközben az állam továbbra is folytatja a megfigyelést, immár a piaci szereplők támogatásával. A megfigyelés problematikája nélkül tehát az internet mint jelenség nem is értelmezhető, így az adatvédelem az

⁹ THOMPSON–VOGELSTEIN i. m. (2. lj.).

¹⁰ A C-131/12 sz. *Google Spain SL, Google Inc. kontra Agencia Española de Protección de Datos, Mario Costeja González* ügyben 2014. május 13-án hozott ítélet.

¹¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól (Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv).

internettel kapcsolatos legfontosabb jogi területnek tekinthető. Az adatvédelem ráadásul összefügg a tartalmat érintő beavatkozás által felvetett kérdésekkel is, mivel a kapuőrök egy jó része (*social media* platformok, keresőmotorok, webáruházak) a felhasználóról gyűjtött adatok alapján határozza meg, hogy mit tár elé és mit rejt el a szeme elől. A Facebook hírfolyama vagy a Google találati listája nem értelmezhető a szolgáltatást igénybe vevőről a kapuőr számára rendelkezésre álló adatok nélkül. Ha a hírfolyam vagy a találati lista alkotmányosan védett „vélemény”, akkor a megalapozását szolgáló adatgyűjtést mint e vélemény kialakításához szükséges előfeltételt is értékelni kell jogilag.¹²

Az állam tehát veszélyt jelent a magánszférára, de ugyanez jellemzi a magántulajdonú vállalatok tevékenységét is. Mint Bernal megjegyzi, a legveszélyesebb helyzetek pedig azok, ahol a technológiai vállalatok és az állam együttműködik az emberek megfigyelésében.

4. Kezdetben azt reméltük, hogy az internet a jelentősen szélesebb tájékozódási lehetőségek biztosítása révén hozzájárul a felvilágosult emberek számának növekedéséhez.

Nos, nem elképzelhetetlen, hogy az internet hatására nagyon sokan lettek tájékozottabbak, de azzal nem számoltunk, hogy napfényre hozza és gyanútlan embertársaikra szabadítja a legalantasabb ösztönökkel rendelkezőket is. A hírhedt trollok (akik egy egész fejezetet kaptak a könyvben) nemcsak személyiségi jogsértéseket követhetnek el, hanem karriereket tehetnek tönkre, embereket kergethetnek idegösszeomlásba vagy öngyilkosságra.

Az internet hatására a nyilvános kommunikáció nyelve is átalakult, és nem az irodalmi nyelv széles körű használata felé történt az elmozdulás. Az „olcsó beszéd” ma, az internet megjelenése után több mint két évtizeddel, nem tekinthető feltétlenül pozitív jelenségnek. A tömeges online véleményközlés lehetősége és a *social media* platformok felvirágzása kikezdte a hagyományos újságírás üzleti modelljét és szakmai követelményeinek érvényesülését. A tényfeltáró újságírás – a reklámbevételek zuhanásával, így a sajtó anyagi megrendülésével – visszaszorult, helyébe pedig a gyors impulzusokra építő, szenzációhajász tartalom-előállítás lépett. A közönség szokásai átalakultak, és a terjedelmes, alapos cikkeknek (ha egyáltalán születnek) nem akad sok (elég) olvasója. Ez a jelenség kedvez a hamis hírek terjedésének, a lokális hírszolgáltatás visszaszorulása pedig a helyi szintű korrupció növekedésének, a politikai közbeszéd romlásának, a választási kampányok vásári komédiává zuhlásának és a szélsőségek erősödésének.¹³ Egyes kutatások azt mutatják, hogy az értelmes közbeszédet számos fórumon kikezdő névtelen trollok a felhasználók szerint nem fegyelmezhetők, nem távolíthatók el, kezelésükre nincs jó megoldás. A trollok pedig provokálnak, gyalázkodnak és – egy kommentfolyamban, csetszobában stb. – ellehetetlenítik az érdemi vitát, beszélgetést a közösséget érintő fontos ügyekben. Ráadásul a *social media* platformoknak ez nem is baj, sőt előnyükre válik: a minél hevültebb, minél aktívabb interakció szolgálja gazdasági érdekeiket, nem pedig a higgadt, nyugodt beszélgetés.¹⁴

¹² Lisa M. AUSTIN: *Technological Tattletales and Constitutional Black Holes: Communications Intermediaries and Constitutional Constraints*. 17 *Theoretical Inquiries in Law* (2016) 451.

¹³ Richard L. HASEN: *Cheap Speech and What It Has Done (to American Democracy)*. School of Law, University of California, Irvine, Legal Studies Research Paper Series No. 2017-38. 202–216.

¹⁴ Lee RAINIE – Janna ANDERSON – Jonathan ALBRIGHT: *The Future of Free Speech, Trolls, Anonymity and Fake News Online*. Pew Research Center (2017), http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/14/2017/03/28162208/PI_2017.03.29_Social-Climate_FINAL.pdf

5. Az álhírekkel kapcsolatos mítosz szerint e jelenség fő oka a kommunikáció tömegessé válása az interneten, amely ellenőrizetlen, és szerkesztői beavatkozás nélkül teszi lehetővé a válogatott sületlenségek vagy szándékos hazugságok közzétételét. De Bernal – Draculáig, a „vérszívó” havasalföldi vajdáig visszamenőleg sorolva a példákat – rávilágít arra, hogy a tények szabad meghatározásának szándéka egyáltalán nem új keletű, ahogyan a valótlan tények médiabeli megjelenése sem az. A *social media* korában ezek mennyisége és terjedési sebessége jelent csak újdonságot, ezek miatt azonban a hamis hírekkel szembeni hatékony jogi fellépés szinte lehetetlen. De nemigen várhatjuk a teljes körű és megnyugtató megoldást a platformok saját szabályozásától sem. Ennek fő oka, mint Bernal megállapítja, hogy a *social media* platformokon a rémhírek, rágalmak, gonosz pletykák terjedése nem a rendszer hibája, hanem a rendszer jellegzetességeinek következménye. Ugyanakkor a negatív PR a platformok számára káros lehet, ezért szükségszerű, hogy jogi kötelezettségeik teljesítésén túl is tegyenek lépéseket a hamis hírek terjedése ellen.

Bernal kötetének érdeme, hogy egyáltalán nem szorítkozik kizárólag a jogi megközelítésre. A jog egy lehetséges segédeszköz a feltárt problémák kezelésére, de közel sem lehet mindegyiket szabályozási eszközökkel megoldani. Sokszor maguk a problémák is messze túlmutatnak az emberi jogok körén belüli értelmezhetőségen. A legfontosabbak ezek közül: a közvélemény manipulációja, a magánszféra fontossága és annak megfelelő értékelése az egyének által, a globális technológiai cégek tevékenysége miatt megroppanó társadalmi kohézió és meggyengülő nemzetállamok – ezek elsősorban nem szólásszabadság- vagy általában alkotmányjogi kérdések. Ahogy a problémák sem feltétlenül jogi jellegűek, úgy a megoldásuk sem lehet kizárólagosan az.

Amit a *fake news*-jelenséggel kapcsolatban már említettem, az általános érvénnyel a kötetben tárgyalt problémákra nézve is igaz: a hamis mítoszok és az előidézett problémák, új típusú jogsértések, veszélyek (a trollok térhódítása, a felhasználók széles körű megfigyelése, a nyilvánosság befolyásolása) nem az egyes online szolgáltatások kijavítható hibája, hanem azok tevékenységéből, tulajdonságaiból, üzleti modelljéből fakadó jelenség. Ennek felismerése már önmagában is segíti az előrelépést. A szolgáltatások hibái így nem küszöbölhetők ki, mert ha ezt tennék, már nem ugyanazon szolgáltatások lennének.

A szerző konklúziója tehát az, hogy az internet „rendetlen”, éppen olyan, mint az offline világ: jó és rossz egymás mellett található meg benne. Ezzel együtt is a szabad szólás hasznos eszközül szolgálhat a magánszféra és az igazság megtalálásához – de hogy ilyen céllal használhassuk, ahhoz a teljes képet látni kell, minden szépséghibájával együtt (*„warts and all”*). Bernal könyve fontos hozzájárulás a tisztánlátáshoz.

KOLTAY ANDRÁS